

YLIRAJAISET PERHESUHTEET, VÄKIVALTA JA EPÄVARMUUDEN TILAT

Suvi Keskinen: *YTT, dosentti, yliopistonlehtori, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto*

swkes@utu.fi

Janus vol. 22 (1) 2014, 19–34

Janus

Tiivistelmä

Artikkelissa analysoidaan maahanmuuttajataustaisten naisten kertomuksia perheestä, väkivallan kokemuksista ja toiminnan mahdollisuuksista. Aineisto koostuu 20 teemahaastattelusta, joissa naiset kertovat puolison tai muun perheenjäsenen taholta kohdistuneesta väkivallasta. Perheissä esiintyvää väkivaltaa tarkastellaan intersektionaalista näkökulmasta, jolloin huomio kiinnittyy sukupuolen, etnisyyden, rodullistamisen ja luokan tapaisten erojen yhteenkietoutumiseen. Valtasuhteita ei käsitellä vain perheen sisäisinä, vaan myös kulttuurisen merkityksenannon, institutionaalisten käytäntöjen, yhteiskuntarakenteiden ja yllirajaisien suhteiden tuottamana. Perheiden toimintatapojen ja merkitysten analyysi osoitti näitä määrittävän paitsi väkivallan ja painostamisen myös tuen, itsenäisyyden ja riippumattomuuden. Lisäksi käsitellään maineen ja juorujen merkitystä sekä prekaarien asemien, maahanmuuttopoliittisen lainsäädännön ja suomalaisen yhteiskunnan käytäntöjen myötä rakentuvia epävarmuuden tiloja, jotka rajaavat naisten toimintamahdollisuuksia.

Väkivaltaa kokeneen maahanmuuttajanaisen tai –tytön hahmo on tuttu sanomalehtiartikkeleista, romaaneista ja elokuvista, joissa esitetään perheidensä ja kulttuuriensa alistamiksi joutuneita naisia varsinkin islamista ja länsimaiden ulkopuolisesta maahanmuutosta puhuttaessa (Razack 2004; Keskinen 2009, 2012a). Näissä kuvauksissa naiset kiinnitetään usein tiukasti uhriasemaan samalla kun perheet ja kulttuurit esitetään yhtenäisinä, patriarkaalisuuden määrittäminä kokonaisuuksina (Mohanty 1988; de los Reyes ym. 2002). Tällaisilla julkisuudessa liikkuvilla kuvauksilla on monenlaisia seurauksia myös arkisille kohtaamisille. Esimerkiksi kouluissa ja nuorisotyön parissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, miten muslimeiksi ja maahanmuuttajiksi luo-

kitellut tytöt joutuvat usein vastaamaan ennako-oletuksiin perheidensä väkivaltaisuudesta tai tiukasta kontrolloinnista (Honkasalo 2011; Nikunen 2012, 164–165).

Sen lisäksi, että tällaiset kulttuuriset oletukset luovat yleistävää kuvaa muualta muuttaneiden perhesuhteista, ne myös yksinkertaistavat käsityksiä tilanteista, joissa väkivaltaa esiintyy. Tässä artikkelissa analysoin Suomeen muuttaneiden naisten kertomuksia perheistä, väkivallan kokemuksista ja kodeista lähtemisestä. Tutkimuksessa haastateltiin 20 naista, jotka olivat kokeneet väkivaltaa kumppanin tai muun perheenjäsenen taholta¹. Käytän käsitettä perheissä esiintyvä väkivalta, mikä kattaa monenlaiset väkivallanteot ja –tekijät². Käsit-

teeseen sisältyvä ymmärrys perheestä ei rajaudu vain ydinperheen sisälle, vaan sisällytän perhesuhteisiin myös täysi-ikäisten lasten suhteet vanhempiin ja lähisukulaisiin. Tarkastelen perheissä esiintyvää väkivaltaa intersektionaalista näkökulmasta, mikä kiinnittää huomioni sukupuolen, etnisyyden, rodullistamisen, luokan ja iän tapaisten erojen yhteenkietoutumiseen (Brah & Phoenix 2004; de los Reyes & Mulinari 2005).

Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa sijaitsevilla turvakodeilla ulkomailta muuttaneet naiset ovat vuosituhanen alusta lähtien muodostaneet keskimäärin 20-30 % asiakaskunnasta (Raja-Halli 2008; Ensi- ja turvakotien liitto 2013). Poliisin rikosilmoitustilastot osoittavat, että pääosassa maahanmuuttajataustaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistuvista pahoinpitelyistä tekijä oli nykyinen tai entinen puoliso, kun taas vanhempien väkivallan määrä näytti suhteellisen vähäiseltä (Ellonen & Korhonen 2007, 178-179). Kaikki väkivalta ei kuitenkaan tule näkyviin poliisin tilastoissa, joten vanhempien väkivallan roolia ei ole syytä sivuuttaa.

Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisina perhe, väkivalta ja toiminnan mahdollisuudet näyttäytyvät Suomeen muuttaneiden naisten kertomuksissa. Analysoin, millaisista väkivallan kokemuksista naiset kertovat ja mitä merkityksiä he liittävät perhesuhteisiin. Käsittelem myös sosiaalisten suhteiden ja materiaaalisten olosuhteiden merkitystä väkivallan kokemuksille. Esitän intersektionaalisuuden käsitteelle rakentuvan teoreettisen lähestymistavan, jonka avulla voidaan välttää kulttuuristavan tulkinnan ongelmia.

INTERSEKTIONAALINEN LÄHESTYMISTAPA VÄKIVALLAN TUTKIMISEEN

Maahanmuuttajataustaisten naisten kokemus väkivalta asettuu usein kaksijaakoiseen kehykseen. Universalisoivassa puheessa se jää näkymättömiin impliittisen lähtökohdan rakentuessa valtaväestön kokemuksille, kun taas huomion kiinnittäminen eroihin johtaa usein patologisointiin ja kulttuuristen tekijöiden ylikorostamiseen (Burman ym. 2004; Eriksson 2006; Keskinen 2012b). Siinä missä suomalaisen valtaväestöön kohdistuva tutkimus tuottaa vain rajatun kuvan perheissä esiintyvistä väkivallasta, kulttuuristava ja ”toisten” erilaisuuden itsestäänselväksi lähtökohdaksi ottava tarkastelu rakentaa käsitystä poikkeavasta ja usein tavanomaista vakavammasta väkivallasta (Bredal 2006; Keskinen 2009). Erityisen vahvasti kulttuuristava tulkintatapa liittyy keskusteluun ”kunniaväkivallasta” (esim. Tauro & van Dijken 2009; Welchman & Hossain 2005). Tällaisessa selitysmallissa ymmärrys kulttuurista rakentuu staattiseksi ja yhtenäiseksi, sivuuttaen erilaisten kulttuuristen käsitysten rinnakkaisuuden ja kamppailut hegemoniasta. Lisäksi huomio kiinnitetään kulttuurisiin tekijöihin, jotka erotetaan sosiaalisista, taloudellisista ja poliittisista prosesseista.

Tässä artikkelissa kehittelemäni intersektionaalinen lähestymistapa onkin nähtävä vaihtoehtona edellä kuvatulle kulttuuristavalle tulkinnalle. Näen subjektiivisuuden rakentuvan erilaisten erojen ja valtasuhteiden risteyskohdissa. Subjektius ja yksilöllisen toimijuuden mahdollisuudet muodostuvat suhteessa yhteiskuntarakenteisiin, institutionaalisiin käytäntöihin ja yhteiskunnan

eri alueilla kiertäviin diskursseihin (de los Reyes & Mulinari 2005, 16–18). Sukupuoleen, ”rotuun”, etnisyyteen ja luokkaan liittyvät valtasuhteet läpäisevät kaikkia näitä tasoja mutta ne artikuloituvat eri tavoin ajallisesta ja paikallisesta kontekstista riippuen. Ajattelun erojen muodostuvan yksilöiden sosiaalisen aseman, kokemusten, kollektiivisten identiteettien ja subjektiivisuuden (Brah 1996, 88–90) yhdistelminä. Tutkimieni naisten kokemukset ovat kulttuurisen merkityksenannon tuotoksia, jotka rakentuvat suhteessa elämäntapahtumiin ja materiaaliin olosuhteisiin. Ne ovat myös diskursiivisen kamppailun kenttiä, joilla erilaisia subjektipositioita kokeillaan, omaksutaan ja hylätään. Subjektiivutta rakennetaan kussakin historiallisessa ja paikallisessa kontekstissa tarjolla olevien diskurssien ja niihin kytkeytyvien subjektipositioiden varassa neuvottelemalla ja liikkumalla eri diskurssien välillä (Keskinen 2005, 34–38).

Sosiaalisella asemalla viitataan materiaaliin ja kulttuurisiin ehtoihin, jotka tuottavat edellytyksiä niin kokemusten rakentumiselle kuin kollektiivisten identiteettien muodostumiselle. Tähän sisältyvät esimerkiksi globaalit ja kansalliset taloudelliset prosessit, poliittiset ja kulttuuriset instituutiot sekä paikalliset työ- ja asumisympäristöt. Ne kuvaavat erontekojen toistuvuutta ja vakiintuneita muotoja. Kollektiiviset identiteetit eivät ole suoraa seurausta sosiaalisesta asemasta, vaan niitä rakennetaan kulttuurisissa ja poliittisissa prosesseissa. Kollektiivisiin identiteetteihin voi samaistua tai niistä voi erottautua. Useimmilla on kiinnekohtia moniin kollektiivisiin identiteetteihin. Esimerkiksi tutkimukseeni osallistuneet naiset

identifioituivat eri tavoin etnisiin, kansallisiin tai uskonnollisiin ryhmiin sekä määrittivät näiden sisältöä omista lähtökohdistaan käsin.

Tutkimieni naisten elämä rakentuu paikallisen, kansallisen ja ylirajaisen leikkauksipisteessä. Ylirajaisuus on suomenkielinen muoto transnationaalisuuden käsitteelle, joka kuvaa usean maan alueelle ulottuvia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia suhteita sekä kulttuuristen vaikutteiden liikkumista rajojen yli (Huttunen 2002; Vertovec 2009). Etelä-Aasiasta Yhdysvaltoihin muuttaneiden naisten väkivaltakokemuksia tutkinut Anannya Bhattacharjee (1997) kritisoi valkoisen feminismin tapaa käsitellä kotia yksityisenä, ydinperheen ympärille rakentuvana yksikkönä. Hänen tutkimiansa naisten kuvauksissa koti sai useita erilaisia merkityksiä, joista erityisesti heteroseksuaalisen perheen ympärille rakentunut kotitalous, etninen yhteisö ja muuttajien lähtömaa olivat keskeisiä (mt., 313–322). Väkivallan tutkimisen kannalta merkittäviksi kysymyksiksi nousevat siten aviomieheen ja muuhun perheeseen liittyvien suhteiden lisäksi etnisen yhteisön säilymiseen ja identiteetinrakentamiseen liittyvät seikat, uuden asuinmaan maahanmuuttopolitiikka ja muuttajien asemaa säätelevä lainsäädäntö.

Kehittelemäni intersektionaalinen näkökulma kiinnittää huomiota perhesuhteiden ylirajaisuuteen. Osa perheenjäsenistä asuu naisten lähtömaissa, mutta perheverkosto on myös saattanut hajautua monen maan alueelle esimerkiksi pakolaisuuden tai työperäisen muuton seurauksena. Perheenjäsenten välisiä yhteyksiä pidetään yllä puhelimen ja internetin välityksellä,

joten muualla asuvien läheisten ja sukulaisien näkemykset voivat vaikuttaa naisten ratkaisuihin maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta (vrt. Zechner 2006). Rajojen, paikantumisen, liikkumisen ja kulttuuristen vaikutteiden kysymykset koskevat perhesuhteiden lisäksi myös suomalaista yhteiskuntaa, jossa naiset tällä hetkellä asuvat. Erialaisten liikkumisten ja kulttuuristen vaikutteiden genealogiat kietoutuvat toisiinsa, ja suomalaisen yhteiskunnan poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset prosessit ovat sidoksissa yllirajaisiin ilmiöihin (Davydova 2009). Kolmanneksi yllirajaisuus koskee tutkimieni naisten lähtömaita. Myös ne ovat muotoutuneet yllirajaisen kanssakäymisten ja vaikutteiden myötä. Esimerkiksi modernisaatio ei ole niissä vieras asia, vaan sidoksissa moniin kolonialismin ja kylmän sodan aikaisiin vallantäyteisiin kohtaamisiin (Lewis & Mills 2003; Keskinen ym. 2009).

Suomalaista yhteiskuntaa tarkastelen paikkana, jossa haastatellut naiset kertovat elämäntapahtumistaan ja jonne monet tapahtumista sijoittuvat. Siten tarkasteluni kohdistuu myös tämän yhteiskunnan rakenteisiin, institutionaaliin käytäntöihin ja puhetapoihin, joissa sukupuoleen, etnisyyteen ja rodullisuuteen liittyviä erontekoja ja hierarkioita tehdään.

TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksessa haastatelluista naisista kuusi oli lähtöisin Venäjältä, kymmenen Lähi-Idän sekä Etelä-Aasian maista (Irak, Iran, Turkki, Afganistan, Pakistan) ja neljä Afrikan mantereelta (Pohjois-, Länsi- tai Keski-Afrikan maista)³. He

olivat saapuneet Suomeen monenlaisista syistä – turvapaikanhakijoina, pakolaisina, avioitumisen tai työpäi-kan takia. Haastateltavat olivat iältään 18–45-vuotiaita. Suurin osa (13 haastateltavaa) oli asunut Suomessa puolesta vuodesta viiteen vuoteen, kun taas viidestä kymmeneen vuotta asuneita oli kolme ja yli kymmenen vuotta maassa asuneita neljä. Yksi haastateltava oli muuttanut Suomeen pienenä lapsena ja asunut täällä käytännöllisesti katsoen koko ikänsä.

Tutkimukseen osallistujat olivat heterogeeninen ryhmä myös koulutustaustansa suhteen. Monella oli korkea-koulututkinto ja he olivat kotimaasta lähtiessään saattaneet jättää hyvän työpaikan. Jotkut olivat puolestaan käyneet koulua katkonaisesti asuessaan pakolaisleireillä ja muuttaessaan maasta toiseen, minkä lisäksi yksi oli jäänyt vaille lukua ja kirjoitustaitoa lähtömaahan epävakaan tilanteen vuoksi. Monet olivat lähtökohdistaan riippumatta opiskelleet tai suunnittelivat opintoja Suomessa. Kahden lukuun ottamatta kaikki naiset olivat haastatteluhetkellä joko avioliitossa tai eronneita. Naisten (ex-)puolisoiissa oli niin suomalaisen valtaväestön edustajia kuin naisten omista lähtömaista tai muista maista muuttaneita. Useimmilla haastateltavilla oli lapsia, joista osa asui Suomen ulkopuolella.

Haastateltavat tavoitettiin erilaisten palveluiden kautta, jotka on suunnattu perhetilanteen tai väkivallan takia apua hakeville (perheneuvolat, turvakodit, muut järjestöjen ylläpitämät hankkeet ja projektit). Haastattelut toteutettiin järjestöjen ja projektien tiloissa tai tutkimukseen osallistuneiden kodeissa. Haastattelujen pituus vaihteli tunnista

kolmeen ja puoleen tuntiin. Kahdeksan haastattelua on tehty tulkin kanssa, loput suomen tai englannin kielellä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joissa käsiteltiin elämäntilannetta ennen Suomeen muuttamista, Suomeen saapumista, (mahdollisen) avioliiton solmimista ja muuta perhe-tilannetta, väkivaltatapahtumia, väkivallasta kertomista, perheenjäsenten ja sukulaisten suhtautumista, sosiaalisia verkostoja, avunhakemista ja tulevaisuudennäkymiä. Osa haastateltavista halusi kertoa tapahtumista oman, usein ajallista järjestystä seuraavan, kuvauksensa mukaisesti ja nämä haastattelut ovatkin pitkälti elämäntarinallisia. Yhtä lukuun ottamatta haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu. Yksi haastateltava kieltäytyi nauhoittamisesta, joten tämän haastattelun osalta tutkimusaineisto koostuu kirjallisista muistiinpanoista.

Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin koodaamalla se haastatteluteemojen sekä tutkimusprosessin aikana muotoutuneiden teemojen ja näitä tarkentavien alateemojen mukaan (Boeije 2010). Olen tarkastellut esimerkiksi väkivallan kuvauksia, perheelle annettuja merkityksiä ja sosiaalisten verkostojen muotoja ryhmitellen ja käsitteellistäen teemoja käsitteleviä aineistokohtia. Lisäksi olen pyrkinyt lukemaan haastatteluja kokonaisuutena kokoamalla tiivistelmät kunkin haastattelun keskeisistä teemoista ja tapahtumista.

TURVATON KOTI JA YLIRAJAINEN UHKA

Käyttämäni käsite ”perheissä esiintyvä väkivalta” kuvaa hyvin sitä monimuotoista kokonaisuutta, jossa väkivaltaa esiintyi tutkimukseen osallistuneiden

naisten elämässä. Kahta lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat kokeneet väkivaltaa kumppaninsa taholta, mutta useassa tapauksessa naisten omat tai puolison perheenjäsenet myös painostivat, uhkailivat tai kohtelivat heitä väkivaltaisesti. Kolmen naisen kohdalla vakavin väkivallan uhka tuli muun kuin (nykyisen tai entisen) puolison taholta, joko omien vanhempien tai sisarusten taholta.

Monet naiset kertoivat puolisonsa valankäytöstä ja väkivallasta, mihin kuului esimerkiksi uhkailua lasten huoltajuuden menettämisestä, rahankäytön kontrollointia, seksuaalista halventamista ja fyysistä väkivaltaa. Haastatteluista piirtyvä kuva muistuttaa osittain aiempien tutkimusten tuottamaa käsitystä parisuhdeväkivallasta (esim. Nyqvist 2001; Husso 2003), mutta tuo esiin myös näissä käsittelemättömiä piirteitä. Esimerkiksi Venäjältä muuttanut Nadja kuvasi suomalaisen miehensä olleen sopuisa ja kunnollinen suhteen alkuvaiheissa, kun he asuivat Nadjan kotikaupungissa. Suomeen muuton jälkeen alkoivat kuitenkin rahan- ja alkoholinkäyttöön liittyvät riidat, ja lopulta Nadja ehdotti avioeroa. Erosta puhuminen johti vakaavaan väkivaltatilanteeseen, jossa Nadja oli menettää henkensä. Ongelmien kasautumista kuvatessaan Nadja toi esiin, että mies nimitteli häntä huoraksi ja vaikutti häpeävän ”venäläistä vaimoa” Suomessa. Siinä missä toiveet hyvästä elämästä ja erotilannetta seurannut väkivalta ovat tuttuja aiemmista tutkimuksista, Nadjan kertomus tuo esiin myös etnisyydelle rakentuvan seksuaalisoinnin ja hierarkisoinnin merkityksen parisuhdeväkivallan problematiikassa.

Osa naisista kertoi puolison väkivaltaisuu-
den lisäksi myös omien tai puolison
perheenjäsenten painostuksesta tai vä-
kivallasta. Näissä kuvauksissa kietou-
tuivat toisiinsa erilaiset perhesuhteet,
avioliittojärjestelyt ja kysymykset pää-
tösvallasta. Aineiston äärimmäisimpiin
kuuluu Kurdistanista avioliiton vuoksi
muuttaneen Nasrinin tarina. Nasrin
kertoi ymmärtäneensä vasta Suomessa,
että hänen aviomiehensä oli painos-
tuksen vuoksi suostunut avioliittoon
ja aloite avioliiton solmimiseen olikin
tullut miehen perheeltä. Muunlaista
elämää itselleen suunnitellut aviomies
pahoinpiteli Nasriniä toistuvasti, mutta
myös miehen äiti ja sisarukset edellyt-
tivät Nasrinilta palveluksia ja nöyryyt-
tivät häntä. Vahvimpia vallankäyttäjii
tässä tapauksessa olivat miehen äiti ja
sisarukset, jotka saattoivat määrätä sekä
Nasrinin että hänen miehensä elämää.
Aviomies oli yhtäältä oman perheensä
päättökästä riippuvainen, mutta samalla
vallan- ja väkivallankäyttäjä suhteessa
Nasriniin. Sukupuoleen ja sukupol-
veen liittyvät valtasuhteet yhdistyivät
moniuolotteisella tavalla perhe-elämän
arjessa.

Kolmanneksi voidaan erotella sellaiset
tilanteet, joissa väkivallantekijöitä tai
uhkaajia olivat naisten omat vanhem-
mat, sisarukset tai muut suvun jäsenet.
Joissain tapauksissa kyse oli lasten kas-
vattamiseen ja kurittamiseen liittyväs-
tä väkivallasta, johon nuoruusiässä tuli
mukaan sukupuolitettua liikkumisen
ja pukeutumisen kontrollointia. Toisis-
sa tapauksissa avioliittojärjestelyihin ja
seksuaalisuuteen liittyvä kontrolli oli
keskeinen tekijä. Erään Suomeen töi-
hin saapuneen haastateltavan vanhin
veli ei hyväksynyt haastateltavan pu-
keutumista ja pakotti hänet myöhem-

min keskeyttämään opintonsa. Haas-
tateltavan mukaan veli halusi hänen
pysyvän kotona, koska epäili työelä-
mään liittyvän liikaa vieraiden miesten
tapaamista. ”Kapeakatseiseksi” veljeään
luonnehtinut haastateltava korosti ha-
luaan elää omaa elämäänsä ja hakeutui
lopulta turvakotiin väkivallan takia.

Perhesuhteiden ylijärjaisuus oli monel-
la tavalla merkittävää naisten elämässä.
Heille tärkeitä ihmisiä asui lähtömaas-
sa ja Suomessa, ja usein myös muissa
maissa. Neuvotteluja tilanteesta käytiin
ja omia näkemyksiä peilattiin läheisten
ihmisten näkemyksiin sosiaalisessa tilas-
sa, joka ylitti kansalliset rajat (Bryceson
& Vuorela 2002). Läheiset ja sukulaiset
omassa lähtömaassa, mutta myös esi-
merkiksi muissa Euroopan maissa olivat
osallisia naisten pohtiessa ratkaisujaan
väkivallan kokemusten jälkeen. Myös
väkivallan uhka saattoi liittyä ylijärjai-
siin suhteisiin. Muutamia haastateltavia
olivat huolissaan avioeron jälkeisistä
lapsikaappauksista ja joukossa oli myös
niitä, joiden lapset oli kaapattu tai yri-
tetty kaapata. Näiden naisten (entiset ja
joskus nykyiset) aviomiehet uhkailivat
vievänsä yhteiset lapset lähtömaahan-
sa. Haastatellut kertoivat jatkuvan va-
ruillaanolon ja lapsiin liittyvän huolen
kuormittavan heidän elämäänsä. Jois-
sain tapauksissa lasten kaksoiskansalai-
suuteen liittyi pelko siitä, että entinen
puoliso veisi lapsen kotimaahansa toi-
sella passilla. Väkivallantekijän saatettiin
myös pelätä saapuvan toiselta puolelta
Eurooppaa, kun rajavalvonnan vähen-
tyminen Euroopan Unionin sisällä on
lisännyt alueen sisäisen liikkumisen
mahdollisuuksia.

Erityisesti Venäjältä muuttaneilla naisil-
la oli usein edellisestä parisuhteesta lap-

sia, joiden kasvatuksesta tai elinkustannusten rahoittamisesta syntyi ongelmia uuden kumppanin kanssa. Muutama haastateltava kertoi avioeroon ja kotoa lähtemiseen johtaneiden syiden liittyneen ennen kaikkea lasten kohteluun ja tästä syntyneisiin riitoihin. Vaikka myös naisiin itseensä kohdistui jonkin verran väkivaltaa, keskeisimpänä ongelmana he pitivät lasten kohtelua. Uudet kumppanit kieltäytyivät maksamasta lasten tavaroihin ja ruokailuun liittyviä kuluja tai kohtelivat lapsia halventavasti. Yhdessä tapauksessa haastateltavan uusi kumppani myös pahoinpiteli lapsia.

Perheissä esiintyvä väkivalta näyttäytyy siis valtaverkostojen kenttänä, jossa sukupuoleen, sukupolveen ja etnisyyteen liittyvät eronteot ovat keskeisiä. Olen tarkastellut väkivaltaa jaotteleamalla sitä tekijän ja perhesuhteiden mukaan, mikä tekee näkyväksi väkivaltaan kytkeytyvien merkityskokonaisuuksien kirjon ja yhteydet erityyppisen väkivallan välillä. Tällainen analyysi tavoittaa paremmin perheissä esiintyvän väkivallan ilmiönä kuin analyysin sitominen esimerkiksi ennalta määrättyyn käsitykseen ”kunnian” väkivallan keskeisimpänä (jopa ainoana) selityksenä, kuten käytettäessä ”kunniaväkivallan” käsitettä.

PERHEEN MONET MERKITYKSET

Perheiden toimintatavat ja merkitykset haastateltaville olivat moninaisia, eivätkä suinkaan kaikkien naisten perheenjäsenet kontrolloineet heitä tai käyttäytyneet väkivaltaisesti. Tarkastelen seuraavassa perhesuhteiden merkitystä naisten toiminnalle siltä osin kuin puhe on ydinperheen ulkopuolisista suhteista. Jaottelen kuvaukset viiteen

ryhmään: 1) kontrolloivat ja väkivaltaiset perhesuhteet, 2) painostaminen perhesuhteiden nojalla, 3) huomioonottettavat perhesuhteet, joissa ei esiinny painostamista, 4) auttavat ja tukevat perhesuhteet ja 5) naisten riippumattomuutta ja itsenäistä toimintaa korostavat perhesuhteet. Analysoimalla erilaisia ja tilanteittain vaihtelevia perhesuhteita haluan korostaa myös sitä, ettei perheitä pidä tarkastella yhtenäisinä ja yksimielisinä yksikköinä, kuten kulttuuristavassa lähestymistavassa tehdään.

Kontrolloivia ja väkivaltaisia perhesuhteita kuvasin edellä kertoessani Kurdistanista Suomeen avioituneen Nasrinin tarinaa ja veljensä pahoinpitelemäksi joutuneen haastateltavan tarinaa. Tällaisissa tilanteissa naisten omat tai miehen perheenjäsenet olivat keskeisiä toimijoita, jotka käyttivät valtaa ja joskus myös fyysistä väkivaltaa naisia kohtaan. Saman perheen sisällä saattoi kuitenkin esiintyä niin kontrolloimista kuin väkivallankäyttöä kyseenalaistavaa ja naisia tukevaa toimintaa.

Toisena ryhmänä voidaan erottaa sellaiset perhesuhteet, joissa ei ollut kyse suoranaisesti pakottamisesta tai pahoinpitelyistä, vaan *painostamisesta toimimaan muiden perheenjäsenten tahdon mukaisesti*. Painostaminen saattoi olla hienovaraisista vetoamista tai läheisten suhteiden merkityksen korostamista, mutta myös käskyjä ja odotuksia siitä, että vanhempien tahtoa kunnioitetaan. Näissä perheissä tunnetason siteet olivat vahvoja ja lojaalisuus omaa perhettä kohtaan korostui naisten kertomuksissa. Heidän oli siten vaikeata toimia vanhempiensa tai sisarustensa tahtoa vastaan. Joissain perheissä puolestaan oli totuttu vaatimaan ehdotonta tottelemista,

joten vanhempien auktoriteettiasema näyttäytyi kyseenalaistamattomana ja sitä vastaan nouseminen saattoi uhata perhesuhteiden perustaa. Esimerkiksi Afganistanista lähtöisin olevan Meenan perheenjäsenet painostivat häntä hakemaan perheenyhdistämislupaa ulkomaille jääneelle aviomiehelle. Meena ei olisi halunnut elää yhdessä väkivaltaisen aviomiehensä kanssa, mutta hän kertoi omassa kannassa pysymisen olevan vaikeaa muiden perheenjäsenten painostaessa häntä. Aluksi Meenan käsityksiin pyrkivät vaikuttamaan hänen vanhempansa, mutta vähitellen nämä taipuivat ajatukseen, että Meena päättäisi itse avioliittonsa jatkumisesta. Tällöin osa sisaruksista ryhtyi vaatimaan häntä toimiin aviomiehen maahan saamiseksi ja, Meenan sanoin, ”sekoitti asioita” yrittämällä kääntää vanhempien mielet jälleen tälle kannalle.

Kolmannen ryhmän muodostivat tilanteet, joissa *läheisten ihmisten mielipiteiden huomioon ottaminen ja näiden vaikuttaminen omiin päätöksiin* muodosti keskeisen teeman naisten kertomuksissa. Näissä perhesuhteissa ei esiintynyt painostamista, mutta haastateltavat pohtivat paljon perheenjäsentensä tai sukulaisensa mielipiteitä. Erityisesti äidit olivat keskeisiä henkilöitä, joiden näkemyksiin haastateltavat peilasivat omia tekojaan. Esimerkiksi Iranissa väkivaltaisen miehen kanssa elänyt haastateltava oli yrittänyt saada jonkun puuttumaan väkivaltaan, mutta hänen vanhempansa kieltäytyivät auttamasta. Lääkäriin kehoituksesta hän oli vienyt pahoinpitelyn oikeuteen, mutta iranilainen oikeus ei tuominnut aviomiestä. Lopulta haastateltava ei ollut nähnyt muuta vaihtoehtoa kuin paeta ulkomaille, jotta pääsisi eroon väkivaltaisesta miehestään.

Suomessa hän solmi parisuhteen toisen miehen kanssa, mutta tähänkin suhteeseen liittyi ongelmia. Haastateltava kertoi, ettei hän aikonut erota uudesta miehestään, jotta ei tuottaisi pettymystä äidilleen. Pakolaisuuden kokemusten ja elämän epävarmuuden keskellä perhesuhteiden ja erityisesti äidin näkemysten merkitys oli kasvanut entisestään. Toisena syynä haastateltava toi esiin halunsa olla lojaali kumppanilleen, joka oli auttanut häntä ja jakanut pakolaisuuden kokemukset hänen kanssaan.

Monen naisen kohdalla *oman perheen jäsenet auttoivat ja tukivat* heitä. Tukeminen oli joskus enemmän henkistä, kuten naisten ratkaisujen hyväksymistä ja kannustusta. Toisinaan taas vanhemmat tai sisarukset auttoivat käytännön tehtävissä esimerkiksi hoitamalla lapsia tai avustamalla taloudellisesti vaikeassa tilanteessa avioeron jälkeen. Erään haastateltavan vanhemmat tukivat häntä sekä emotionaalisesti että käytännöllisesti vaikeassa huoltajuuskiistassa, jota käytiin naisen ja hänen entisen aviomiehensä lähtömaassa Pohjois-Afrikassa. Monien polkujen jälkeen haastateltava onnistui saamaan lasten huoltajuuden, mutta raskaan prosessin aikana vanhempien tuki oli korvaamaton. Vaikka haastateltava oli itse valinnut myöhemmin väkivaltaiseksi osoittautuneen miehen vanhempiansa varoituksista huolimatta, vanhemmat eivät moittineet häntä vaan pyrkivät kaikin keinoin auttamaan häntä avioeron ja huoltajuuden järjestyksessä. Toisen Pohjois-Afrikasta lähtöisin olevan haastateltavan, Asman, äiti ja sisarukset kehottivat häntä pysymään kaukana väkivaltaisesta aviomiehestään ja ihmettelivät, miksei mies avioeron jälkeen ymmärtänyt jättää Asmaa rauhaan. Asman mukaan hänen perheensä

ei pitänyt avioeroa sinänsä toivottavana asiana, mutta se oli kuitenkin parempi vaihtoehto kuin jatkaa väkivaltaisessa avioliitossa.

Kaikki haastateltavat eivät korostaneet perheen merkitystä omille päätöksilleen tai arkielämän järjestämiselle. Viidentenä ryhmänä voidaan erottaa perhesuhteet, joita kuvasi *itsenäisyyden ja riippumattomuuden* lähtökohta. Haastateltavat eivät yleensä itse nostaneet esiin perheen merkitystä, mutta kysyttäessä totesivat vanhempien ja sisarusten auttavan heitä tai hyväksyvän heidän ratkaisunsa. Olennaisempaa oli kuitenkin se, että vanhemmat ja sukulaiset suhtautuivat heihin aikuisina, jotka osaavat itse päättää asiansa. Kuten Venäjältä muuttanut haastateltava totesi: ”he ei vaikuta meidän suhteeseen [...] äiti sanoo, minä jo iso tyttö, itse ratkaista” (H3, 12). Edellä siteeratun haastateltavan tapaan jotkut jopa hieman närkästyivät siitä, että kyselin niin paljon heidän lapsuudenperheensä suhtautumisesta. Heidän näkökulmastaan kysymys ei ollut relevantti. Näitä tilanteita voikin tulkita tietynlaisina vastapuheen (hooks 1989; Juhila 2004) hetkinä, joissa itse tutkijana tulin asetetuksi ennakkokäsityksiä esittävän valtaväestön edustajan asemaan. Myös Irakista muuttanut haastateltava kyseenalaisti toistuvat kysymykseni perheen näkemyksistä ja esitti painokkaasti: ”Ensinnäkin mun perheeni on koulutettuja ihmisiä ja ne tietävät että Suomessa on rauha ja ei ole mitään pelottavaa. Ja he luottaa heidän tyttöönsä että hän voi elää lasten kanssa. Ne eivät pakota mua asumaan sen miehen kanssa, joka lyö minua ja lapsia” (H17, 5).

Nekin, jotka antoivat perheelle suuren merkityksen tai pohtivat perheenjäsentensä suhtautumista (mahdolliseen) avioeroon, saattoivat puhua omasta päätöksestään ja halustaan hoitaa asioita itse. Olisikin virheellistä tarkastella haastateltavien kertomaa erottelemalla toisistaan länsimaiseksi ymmärretty ”yksilöllinen kulttuuri” ja maahanmuuttajien ”yhteisöllinen kulttuuri”, kuten monissa maahanmuuttajaperheitä käsittelevissä tutkimuksissa tehdään (esim. Bredal 2006, 66–117). Aineistoni valossa on selvää, ettei kyse ole kahdesta erillisestä tai sisäisesti yhtenäisestä ”kulttuurista”, vaan haastateltavat liikkuvat erilaisten asemien välillä neuvotellen siitä, millaisia merkityksiä perheelle ja omille tavoitteille annetaan ja missä määrin nämä ovat yhdistettävissä toisiinsa. Naiset käyvät neuvotteluja yksilöllisyyttä korostavan ja perhekeskeisen diskurssin välillä pohtiessaan mielessään vaihtoehtoja väkivallan sävyttämälle arjelle, mutta neuvotteluja käydään myös eri perheenjäsenten välillä, kuten Meenan perheen esimerkki osoittaa. Sukupuoleen ja sukupolveen liittyvät (moninaiset) valtasuhteet ovat osa näitä neuvotteluja, mutta niiden seurauksena ei suinkaan aina ole väkivaltaan alistuminen tai naisten omien toiveiden nujertaminen. On yhtä lailla mahdollista, että naisten omat ja perheen näkemykset kulkevat samansuuntaisesti tai voivat lähentyä toisiaan ajan myötä.

Perheenjäsenenä on tässä yhteydessä ymmärrettävä myös omat lapset. Jotkut haastateltavat puhuivat paljon aikuistuneista tai aikuistumassa olevista lapsistaan ja näiden suhtautumisesta vanhempiensa avioeroon. Tältäkin osin oli selvää, että perheenjäsenten suh-

tautumisessa oli eroja. Kun osa lapsista hyväksyi eron parhaana ratkaisuna väkivaltatilanteiden toistuessa ja kannusti äitiään elämään omillaan, toiset lapset saattoivat asettua isänsä puolelle ja ainakin epäsuorasti kyseenalaistaa äidin eropäätöksen. He eivät välttämättä avoimesti arvostelleet äitiään, mutta välttivät yhteydenottoja ja pitivät muuten etäisyyttä. Perhesuhteet rakentuivat siis neuvotteluille ja etäisyyden ja lähentymisen yrityksille myös avioeron jälkeisissä tilanteissa.

JUORUT, LUOTTAMUS JA SOSIAALISET VERKOSTOT

Kovinkaan moni haastateltavista ei puhunut ”kunniaista” tai esittänyt sitä syynä puolison tai muun perheen väkivallankäytölle edes kysyttäessä. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvät normit ja odotukset jäsensivät silti useimpia kertomuksia. Se, millaisia nuo normit ja odotukset olivat sekä miten paljon neuvotteluvaraa niiden puitteissa oli, vaihteli jonkin verran. Haastatteluiden perusteella naisten seksuaalisuutta kontrolloitiin aviopuolisoiden taholta, riippumatta siitä, oliko puoliso suomalaisen valtaväestöön kuuluva vai muualta muuttanut. Kuten aiempi tutkimus on osoittanut (esim. Husso 2003), parisuhdeväkivaltaan liittyy usein vahtimista ja eriasteista liikkumisen, pukeutumisen ja sosiaalisten suhteiden kontrollointia. Vastaavalla tavalla haastateltavat kertoivat myös huoraksi nimittelystä ja oman toimintansa muuttamisesta huoran leiman välttämiseksi, mikä liittyy sukupuolitettuihin ja heteronormatiivisiin ymmärryksiin seksuaalisuuden sopivasta esittämisestä (Saarikoski 2001).

Osa haastateltavista mainitsi myös käsitteet ”hyvästä” ja ”huonosta” tytöstä, jotka rakentuivat lähtömaassa yleisiksi ajateltujen odotusten ja suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen liittyvien normien yhdistelminä (vrt. Isotalo 2006). Näitä odotuksia muotoilivat Suomessa asuvat perheenjäsenet, sukulaiset ja joskus samaan etniseen ryhmään itsensä lukevat, mutta myös ylirajaisten perheiden muualla asuvat jäsenet. Esimerkiksi Irakista lähtöisin oleva haastateltava liitti ”hyvän tytön” odotuksiin kotitöiden tekemisen, kuu-liaisuuden ja seksuaalisen maineen. Avioero ja yksin asuminen olivat hänen kohdallaan riskejä hyvän maineen menettämiselle ja perhettä koskevalle häpeälle. Hänen äitinsä ymmärsi hänen ratkaisuaan, mutta toisaalta molempia huolestuttivat Irakissa perheen lähiympäristössä liikkuvat juorut yksin Euroopassa asuvien naisten kyseenalaisesta seksuaalisesta maineesta.

Toisten ihmisten puheet ja juorut ovat seikkoja, joihin osa muistakin haastateltavista viittasi. Juoruja oli vaikea hallita ja niiden seurauksena aiemmat ystävätkin saattoivat joskus kääntyä haastateltavia vastaan tai ottaa heihin etäisyyttä. Kaikki juorut eivät koskeneet seksuaalisesti holtitonta käyttäytymistä vaan muuten haastateltaviin liittyviä negatiivisia kuvauksia, joita he epäilivät väkivaltaisen (ex-)kumppaninsa tai tämän sukulaisten ja ystävien levittävän. Juorut eivät aina liikkuneet vain oman suvun tai etnisen ryhmän piirissä, vaan monien naisten tuttavapiiriin kuului eri maista lähtöisin olevia ihmisiä esimerkiksi samalta asuinalueelta. Pahansuopaisia juoruja ja yksinjäämistä kuvattiin surullisina kokemuksina, varsinkin kun kotoa lähteminen useimmissa tapauk-

sisä muutenkin merkitsi irrottautumista tutuista elinympäristöistä ja ihmisistä.

Huonon maineen saaminen ei kuitenkaan ollut mitenkään yksiselitteinen asia, vaan samanlainen toiminta määrittyi eri yhteyksissä eri tavoin. Vaikka avioero, yksinasuminen tai miesseuras- sa liikkuminen olivat joidenkin haastateltavien kohdalla selvästi huonoon maineeseen johtavia tekoja, samoilta alueilta saapuneilla haastateltavilla nämä taas näyttäytyivät ongelmattomina toimintatapoina. Osa haastateltavista puolestaan viittasi sukupuolittuneisiin normeihin ja avioliiton ulkopuolisen seksuaalisuuden hyväksymättömyyteen, mutta kertoi kulkeneensa vapaasti kaupungilla ja poikaporukoissa nuorena tai päätyneensä elämään yksin lasten kanssa ilman, että tästä aiheutui heille ongelmia. Vanhempien tai muiden läheisten luottamus nousi tällöin merkittävään asemaan. Luottamuksen omaava saattoi toimia tavoilla, jotka ulkopuolisten silmissä saattoivat näyttää normeja koettelevilta, mutta joita vanhemmat eivät pitäneet riskialttiina.

Eräs Pohjois-Afrikasta muuttanut, muslimiksi identifioituva haastateltava puolestaan muisteli lapsuuttaan ja nuoruuttaan kotimaassa, jossa hän oli voinut käyttää farkkuja, opiskella, liikkuu ja elää muutenkin vapaasti, mutta muuttaessaan Suomeen hän joutui miehensä vaatimuksesta pukeutumaan peittäviin vaatteisiin ja pysyttelemään kodin sisällä. Hänen kohdallaan siirtymä ”moderniksi” nimitetystä elämäntavasta ”perinteiseen” liittyi Suomeen muuttoon, mikä osoittaa moderniksi ja traditionaaliseksi tulkitun olevan läsnä eri muodoissa niin länsimaissa kuin niiden ulkopuolellakin.

Suhde uskontoon nousi esiin osassa haastateltuja. Kun heteroseksuaalinen perhe on useissa uskonnoissa hyvin arvostettu ja se nähdään yhteiskunnan kulmakivenä, ei ole yllättävää että uskonnollisia diskursseja voidaan käyttää perustelemaan tarvetta jatkaa parisuhdetta väkivallasta huolimatta. Muutamat haastateltavat viittasivat tähän kertoessaan omista vaikeuksistaan päättää erota väkivaltaisesta puolisoista tai omien perheenjäsentensä vastustuksesta tällaiselle ratkaisulle. Sekä kristinusko että islam mainittiin näissä yhteyksissä. Uskonnon rooli oli kuitenkin moniulotteinen. Yksi haastateltava nimenomaan korosti sitä, että islam antoi hänelle oikeuden jättää väkivaltaisen miehensä suojellakseen itseään ja lapsia. Hän vetosi siihen, että niin Koraanissa kuin avioliittoseremoniassa tuotiin esiin, että vaimoa pitää kohdella hyvin eikä väkivaltaa saa käyttää. Hänen mukaansa islamiin liittyi myös henkilökohtaisen pohdinnan tärkeys, eikä tarkoitus ollut vain seurata uskonoppineiden näkemyksiä.

Ne ihmiset, jotka auttoivat haastateltavia hakeutumaan avun piiriin ja jättämään väkivaltaisen kumppanin tai perheen, löytyivät usein muiden Suomeen muuttaneiden joukosta. Kyseessä saattoi olla samaan etniseen ryhmään kuuluva ystävä tai tuttava, mutta myös opiskelun tai työharjoittelun yhteydessä tavattu ihminen. Monet haastateltavat päätyivät turvakotiin tai muihin väkivallan uhreille suunnattuihin palveluihin myös oppilaitosten työntekijöiden tai viranomaisten kanssa käytyjen keskustelujen jälkeen⁴.

EPÄVARMUUDEN TILAT

Kuten intersektionaalista näkökulmaa kuvatessani esitin, Suomeen muuttaneiden naisten väkivallan kokemuksia ja subjektiivisen rakentumista on tarkasteltava myös suhteessa sosiaalisiin ja taloudellisiin olosuhteisiin. Ylirajasten muuttoliikkeiden, rajojen ylittämistä kontrolloivan politiikan sekä yhteiskunnallisten valtasuhteiden määrittämä sosiaalinen asema asetti monet haastattemistani naisista ”epävarmuuden tiloihin”, joskus pitkiksikin ajoiksi. Useimpien haastateltavien elämäntilannetta luonnehti prekaarisuus eli erilaisten epävarmuuksien, epävakaiden työmarkkina-asemien, lyhytjänteisyyden ja turvattomuuden määrittämät olosuhteet (Jokinen ym. 2011, 7–9). Epävarmuudet liittyivät maassa oleskelun edellytyksiin, tähän kytkettyihin oikeuksiin ja suomalaisen yhteiskunnan ulosulkeviin käytäntöihin. Rajat eivät nykypäivänä sijaitse vain Euroopan ulkolaidoilla, vaan siirtyvät valtioiden sisälle erilaisten oleskelulupien ja niihin sidottujen oikeuksien ja oikeudettomuuksien määrittäessä siirtolaisten elämää (Rigo 2005; Könönen 2012, 199).

Erityisesti turvapaikkaa hakevien haastateltavien elämä rakentui vahvasti epävarmuuden tiloissa. He viettivät aikaa väliaikaisuuden määrittämissä vastaanottokeskuksissa tietämättä, missä he muutaman kuukauden tai viikon päästä tulisivat olemaan. Joitain uhkasi lähettäminen toiseen EU-maahan, missä heidät oli ensimmäistä kertaa rekisteröity turvapaikkakäsittelyä varten. Varsinkin Etelä-Euroopan maiden, kuten Kreikan ja Italian, kautta saapuneita huolestutti turvapaikanhakijoiden turvaton ja oikeudeton asema näissä maissa⁵. Haas-

tateltavat saattoivat myös olla sijoitettuna transit-vastaanottokeskuksiin, joista heidät oli tarkoitus siirtää toiselle puolelle Suomea odottamaan turvapaikkapäätöstä. Siirto katkaisi jo muodostuneet suhteet ystäviin, ammattiauttajiin, seurakunnan tapaisiin yhteisöihin ja muihin sosiaalisiin ryhmiin, jotka toimivat naisten tukena heidän yrittäessään selviytyä väkivallan emotionaalista ja sosiaalisista seurauksista. Yksi kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut haastateltava oli yrittänyt itsemurhaa nähdessään kaikki tulevaisuuden vaihtoehdot erittäin synkkinä. Toinen turvapaikkapäätöstä odottava haastateltava oli joutunut väliaikaisesti psykiatriseen hoitoon elämän epävarmuuden ja läheisten kohtaloon liittyvien huolten paineissa.

Näiden naisten kohdalla yksilöllinen, oman puolison tai läheisen perheenjäsenen väkivalta yhdistyi rakenteelliseen väkivaltaan ja vallankäyttöön, jota suomalainen lainsäädäntö ja maahanmuuttopoliittiset käytännöt edustivat. Naisten näkökulmasta viranomaiset kyselivät ja haastattelivat loputtomasti ilman, että mitään parannusta heidän tilanteeseensa olisi tapahtunut. Eräs haastateltava kuvasi tuntevansa itsensä ”koekaniiniksi”, jota jatkuvasti testataan ja jonka puheita lähtökohtaisesti epäillään.

Epävarmuuden tilat olivat tuttuja myös monille muille haastateltaville, vaikka ne eivät lävistäneetkään heidän elämänsä yhtä voimakkaasti kuin turvapaikkaa hakevien naisten. Varsinkin avioliiton kautta oleskeluluvan saaneet haastateltavat miettivät, miten oleskeluluvan jatko järjestyisi heidän lähettyään väkivaltaisen puolison luota.

Aino Saarisen (2009) tutkimuksessa haastatellut venäläiset naiset kuvasivat parisuhteeseen sidottua neljän vuoden pysyvän oleskeluluvan odottelua ”lusimisena”, jonka jälkeen vasta saattoi huokaista helpotuksesta ja alkaa suuntautua elämässä eteenpäin. Vaikka poliisi voi huomioda väkivaltahistorian ja oleskelulupaa voidaan avioerosta huolimatta jatkaa, jos Suomeen arvioidaan olevan riittäviä siteitä, asiat ratkaistaan kuitenkin tapauskohtaisesti ja päätösprosessin odotteluun liittyy runsaasti epävarmuutta. Tutkimukseni aikana kuulin myös tapauksista, joissa oleskeluluvan jatkoa ei ollut myönnetty vaan naiset olivat joutuneet palaamaan lähtömaihinsa väkivaltakokemusten todentamisesta huolimatta.

Avioliiton vuoksi muuttaneiden naisten asema oli muutenkin väkivaltatilanteiden sattuessa vaikea, sillä heidän sosiaaliset suhteensa ja taloudellinen tilanteensa saattoivat olla sidoksissa aviomieheen. Epävarmuuden tiloja rakentui siitä, että oli jäänyt yksin vieraassa maassa, rahattomana ja mahdollisesti kielitaidottomana kodista ulosheitettynä tai sieltä paenneena. Esimerkiksi Venäjältä lähtöisin oleva Valentina, joka oli avioitunut valtaväestöön kuuluvan suomalaisen miehen kanssa, joutui useampaan kertaan lähtemään kotoaan miehen väkivaltaisuuksien takia. Suurin osa hänen venäjänkielisistä tuttavistaan tunsi hänen miehensä, eivätkä he olleet innokkaita puuttumaan Valentinan perhe-elämään. Hän tukeutui puolittutuihin ja löysi apua myös viranomaisilta, mutta ilmaisi joutuneensa usein toimimaan puitteissa, jotka oli ulkoapäin annettu: ”kun ei muuta voinut”. Myös toinen Venäjältä muuttanut haastateltava oli jäänyt tyhjän päälle, kun

hän miehensä ja tämän perhe heitti hänet ulos kodista väkivallan ja uhkailujen saattamana. Hän sai myöhemmin haettua hieman vaatteita ja tavaroita asunnosta, mutta oli yhtäkkiä joutunut tilanteeseen, jossa mikään aiemmin suunniteltu ei pätenyt.

Useimpia haastateltavia koskevat epävarmuudet liittyivät asunnon löytymiseen ja taloudelliseen tilanteeseen avioeron tai kotoa lähtemisen jälkeen. Erityisen vaikeaksi asunnonsaanti osoittautui pääkaupunkiseudulla, missä muutenkin kireisiin asuntomarkkinoihin yhdistyvät etnisiin ja rodullisiin erotteluihin perustuvat käytännöt. Haastateltavien oli erittäin vaikea saada yksityisiltä vuokramarkkinoilta asuntoa, joten he joutuivat odottamaan kunnallista tai yleishyödyllisten rakennuttajien asuntokannasta vapautuvaa sopivaa asuntoa. Länsi-Afrikasta muuttanut haastateltavani etsi aktiivisesti asuntoa yksityisiltä markkinoilta ja pääsikin useiden yritysten jälkeen neuvotteluihin vuokranantajan kanssa. Tämä kuitenkin kieltäytyi vuokraamasta asuntoa haastateltavalle nähtyään sosiaalitoimiston sitoumuksen. Useimmat tutkimukseen osallistuneet olivat työmarkkinoilla prekaareissa asemissa siitä huolimatta, että osa heistä oli asunut Suomessa jo pitkään. Heidän elämässään vuorottelivat opiskelu-, kurssi-, työharjoittelu- ja pätkätyöjaksot. Pienituloisuus rajoitti myös toimintamahdollisuuksia asunnonhankinnassa. Vaikka haastateltavat olivat saaneet oleskeluluvan ja tähän liittyvät viralliset oikeudet, heidän asemansa rakentui etnisyyteen, ”rotuun” ja sosiaaliluokkaan liittyvien yhteiskunnallisten valtasuhteiden määrittämänä (vrt. de los Reyes 2006).

LOPUKSI

Olen tässä artikkelissa käsitellyt Suomeen muuttaneiden naisten väkivaltakokemuksia intersektionaalisesta näkökulmasta. Tämä näkökulma tuo näkyville moninaisia eroja väkivallan kokemuksissa ja naisten toiminnan mahdollisuuksissa. Kyse ei ole sentyyppisestä jaottelusta, jossa valtaväestön naisten kokemaa väkivaltaa kuvaisivat yhdenlaiset piirteet ja maahanmuuttajanaisten kokemaa väkivaltaa toisenlaiset piirteet. Suomeen muuttaneiden naisten väkivallan kokemukset ovat keskenään monin tavoin erilaisia, vaikka esimerkiksi sosiaalisen aseman ja erilaisten ryhmäidentifikaatioiden myötä voidaan paikantaa myös joitain yhteisiä piirteitä. Naisten elämäkokonaisuus ja toiminnan mahdollisuudet jäsenyivät vaihtelevissa prosesseissa, joissa sukupuoleen, etnisyyteen, rodullisuuteen ja sosiaaliseen luokkaan liittyvillä eron-teoilla ja valtasuhteilla on keskeinen osa. Perhesuhteet näyttäytyivät monien haastateltavien kertomuksissa merkittävänä, mutta ne vaihtelivat väkivaltaa ja kontrollia sisältävistä suhteista naisia tukeviin suhteisiin. Osa naisista myös kyseenalaisti perheen ja suvun roolia painottaen riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen liittyviä merkityksiä. Perhesuhteet rakentuivat paitsi paikallisesti ja kansallisten rajojen sisällä myös ylirajaisesti. Olen tarkastellut ylirajaisuutta myös suomalaista yhteiskuntaa ja naisten lähtömaita kuvaavana piirteenä, minkä myötä nämä näyttäytyvät ylirajaisen vuorovaikutuksen ja kulttuuristen vaikutteiden muotoilemina. Kehittelemani intersektionaalinen analyysi nostaa esiin paitsi perhesuhteita myös muita sosiaalisia verkostoja, suomalai-

sen yhteiskunnan käytäntöjä ja Euroopassa rakentuvia rajalinjoja.

Analyysini on tuonut esiin perheissä käytävät neuvottelut sekä naisten tavat liikkua erilaisten diskurssien ja niiden rakentamien subjektiasemien välillä. Esimerkiksi yksilöllisyyttä ja perhekeskeyttä on parempi tarkastella liikkumisena kahden eri diskurssin välillä ja tähän liittyvinä neuvotteluina kuin kahtena erilaisena ”kulttuurina”, jotka olisivat suoraa seurausta etnisen ryhmän jäsenyydestä tai muuttajien lähtömaista. Siten käyttämäni intersektionaalinen näkökulma kyseenalaistaa ja uudelleen tulkitsee kulttuuristavan näkökulman esittämiä väitteitä. Kun maahanmuuttajanaisia usein kuvataan uhriaseman kautta, avuttomina ja vallanalaisina, tarkasteluni on tuonut esiin myös toimijuutta ja vaihtelevia subjektiasemia. Väkivaltatutkimuksessa ei voida sivuuttaa uhriuden ja heikkouden kokemuksia (esim. Husso 2003), mutta näiden rinnalla on nähtävä myös naisten toimijuus ja ponnistelut elämäntilanteen parantamiseksi. Kulttuuristavan väkivallan tarkastelun sijaan esitän sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen välisiin suhteisiin pohjaavaa intersektionaalista analyysiä, joka osoittaa väkivallan kokemusten rakentuvan erojen ja valtasuhteiden kentällä.

VIITTEET

¹ Haastattelut on kerätty vuosina 2006–2009 tutkimuksessa *Perheissä esiintyvä väkivalta, maahanmuuttajuus ja suomalainen hyvinvointivaltio*, jota rahoittivat Suomen Kulttuurirahasto, Tampereen yliopisto ja Scandinavian Research Council for Criminology. Tutkimuksessa haastateltiin lisäksi poliisin, sosiaalitoimen, turvakotien ja pro-

jektien työntekijöitä. Jälkimmäisen aineiston analyysistä ks. Keskinen 2012b.

² Tutkimuksessa ei ole käytetty ”perheväkivalta”-käsitettä, koska sillä on suomalaisen väkivaltakeskustelun historian kautta sukupuolineutraali merkitys ja käsitettä käytetään usein parisuhdeväkivallan synonyyminä, mikä voisi tutkimusaiheeni kannalta tuottaa liian kapea-alaisen tulkinnan.

³ Tunnistettavuuden välttämiseksi en mainitse tarkkoja tietoja kaikkien haastateltavien lähtömaista. Haastateltavien nimet on muutettu ja joitain yksityiskohtia muunneltu anonymiteetin takaamiseksi. On myös huomioitava, että tässä kerrotut tarinat kattavat vain pienen osan haastateltavien elämäntapahtumista ja valinnat on tehty suhteessa käsiteltävään tematiikkaan.

⁴ Käsitellen naisten kertomuksia viranomaiskontakteista ja avunhakemisesta toisessa artikkelissa.

⁵ Haastattelujen toteuttamisen jälkeen palauttaminen Suomesta Kreikkaan on lopetettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten päätöksen seurauksena.

KIRJALLISUUS

- Bhattacharjee, Anannya (1997) *The Public/Private Mirage: Mapping Homes and Undomesticating Violence Work in the South Asian Immigrant Community*. Teoksessa M. Jacqui Alexander & Chandra Talpade Mohanty (toim.) *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*. New York: Routledge, 308–329.
- Boeije, Hennie (2010) *Analysis in Qualitative Research*. London: Sage.
- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora*. London: Routledge.
- Brah, Avtar & Phoenix, Ann (2004) *Ain't I a Woman? Revisiting Intersectionality*. *Journal of International Women's Studies* 5 (3), 75–86.
- Bredal, Anja (2006) ”Vi er jo en familie”. *Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Oslo: Unipax.
- Bryceson, Deborah & Vuorela, Ulla (toim.) (2002) *The Transnational Family*. Oxford: Berg Publishers.
- Burman, Erica & Smailes, Sophie & Chantler, Khatidja (2004) 'Culture' as a Barrier to Service Provision and Delivery: Domestic Violence Services for Minoritized Women. *Critical Social Policy* 24 (3), 332–357.
- de los Reyes, Paulina (2006) *Välfärd, medborgerskap och diskriminering*. Teoksessa Paulina de los Reyes (toim.) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgerskapet*. SOU 2006: 37. Stockholm: Edita, 7–31.
- de los Reyes, Paulina & Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002) *Maktens (o)lika förklådnader*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Interseksionalitet*. Lund: Liber.
- Davydova, Olga (2009) *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Ellonen, Noora & Korhonen, Kaija (2007) *Maahanmuuttajanaiset väkivallan kohteena*. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46. Helsinki: Väestöliitto, 163–189.
- Ensi- ja turvakotien liitto (2013) *Maahanmuuttajanaiset ja parisuhdeväkivalta*. http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/liitto/haetko-tietoa/perhevakivalta/maahanmuuttajanaiset_ja_parisuhd/. Luettu 26.6.2013.
- Eriksson, Maria (2006) *Avvikande eller osynlig – rasifierande praktiker i familjerättssekreterares hantering av faders våld*. Teoksessa de los Reyes, Paulina (toim.) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgerskapet*. SOU 2006: 37. Stockholm: Edita, 183–216.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- hooks, bell (1989) *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. Boston: South End Press.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta*. Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, Laura (2002) *Kotona, maanpaossa, matkalla*. Helsinki: SKS.
- Isotalo, Anu (2006) *Somalitytöt ja seksuaalisuuden kulttuuriset merkitykset*. Teoksessa Taina Kinnunen & Anne Puuronen (toim.) *Seksuaalinen ruumis*. Helsinki: Gaudeamus, 109–126.

- Jokinen, Eeva & Könönen, Jukka & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.) (2011) "Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Tampere: Tampere University Press.
- Keskinen, Suvi (2009) 'Honour-related Violence' and Nordic Nation-building. Teoksessa Suvi Keskinen, Salla Tuori, Sari Irni & Diana Mulinariet al. (toim.) Complying with Colonialism. Farnham: Ashgate, 257–272.
- Keskinen, Suvi (2012a) Transnational Influences, Gender Equality and Violence in Muslim Families. Teoksessa Kristin Loftsdóttir & Lars Jensen (toim.) Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region. Farnham: Ashgate, 73–88.
- Keskinen, Suvi (2012b) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho Anu (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Tampere: Tampere University Press, 291–320.
- Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulinari, Diana (toim.) (2009) Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Farnham: Ashgate.
- Könönen, Jukka (2012) Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa. Ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palvelu-aloilla. *Sociologia* 49 (3), 190–205.
- Lewis, Reina & Mills, Sara (toim.) (2003) *Feminist Postcolonial Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mohanty, Chandra Talpade (1988) Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review* 30 (2), 65–88.
- Nikunen, Kaarina (2012) Sukupuolittuneet mediakuvastot ja yllirajainen kokemus maahanmuuttajanuorten arjessa. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampere University Press, 155–173.
- Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Raja-Halli, Heli (2008) Sähköpostilla saatu tieto Espoon turvakodin johtajalta 2.9.2008.
- Razack, Sherene (2004) Imperilled Muslim Women, Dangerous Muslim Men and Civilized Europeans: Legal and Social Responses to Forced Marriages. *Feminist Legal Studies* 12 (2), 129–174.
- Rigo, Enrica (2005) Citizenship at Europe's Borders: Some Reflections on the Post-colonial Condition of Europe in the Context of EU Enlargement. *Citizenship Studies* 9 (1), 3–22.
- Saarikoski, Helena (2001) Mistä on huonot tytöt tehty? Helsinki: Tammi.
- Saarinen, Aino (2009) Kolmoishaaste. Maahanmuuttajanaiset ja poliittinen kansalaisuus. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 21 (4), 8–21.
- Tauro, Tanja & van Dijken, Marjo (2009) Kunnia konfliktina. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.
- Vertovec, Steven (2009) *Transnationalism*. London: Routledge.
- Welchman, Lynn & Hossain, Sara (2005) *Honour. Crimes, Paradigms and Violence Against Women*. London: Zed Books.
- Zechner, Minna (2006) Hoivan paikat transnationaalissa perheissä. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Yllirajainen kulttuuri*. Helsinki: SKS, 83–103.